

การประเมินผลการนำนโยบายส่งเสริม การเลี้ยงลูกด้วยนมแม่สู่การปฏิบัติ

The Evaluation of Promoting Breastfeeding Policy to Implement

ภาวิณี ปลิวมา พย.ม.

พยาบาลวิชาชีพชำนาญการ โรงพยาบาลราชวิถี

รองศาสตราจารย์มาลีวัล เลิศสาครศิริ Ph.D.

คณะพยาบาลศาสตร์ วิทยาลัยเซนต์หลุยส์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ร้อยตำรวจตรีหญิง เรวดีทรรศน์ รอบคอบ Ph.D.

คณะพยาบาลศาสตร์ วิทยาลัยเซนต์หลุยส์

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินผลการนำนโยบายส่งเสริมการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่สู่การปฏิบัติของโรงพยาบาลราชวิถี ประจำปีงบประมาณ 2557-2558 โดยใช้รูปแบบการประเมิน CIPP Model 4 ด้าน ได้แก่ ด้านบริบท ด้านปัจจัยนำเข้า ด้านกระบวนการ และด้านผลลัพธ์ โดยเก็บข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง สัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ให้ข้อมูลหลักคือ ผู้บริหาร พยาบาลวิชาชีพ จำนวน 23 คน และสัมภาษณ์หญิงหลังคลอดทางโทรศัพท์ จำนวน 360 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าสถิติ ได้แก่ ค่าความถี่ ร้อยละ และวิเคราะห์เนื้อหา ได้ผลการวิจัย ดังนี้ 1) ด้านบริบทพบว่าการกำหนดวัตถุประสงค์มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับเป้าหมายของกระทรวงสาธารณสุขและแนวทางตามบันได 10 ขั้นสู่ความสำเร็จของการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ เพื่อส่งเสริมให้ทารกแรกเกิดได้รับนมแม่ และได้รับนมแม่อย่างเดียวน้อยกว่า 6 เดือน 2) ด้านปัจจัยนำเข้าพบว่า ด้านวัสดุอุปกรณ์จะใช้ร่วมกับการทำงานประจำ งบประมาณได้รับการจัดทำโครงการมีความเพียงพอ จำนวนบุคลากรแต่ละหน่วยงานส่วนใหญ่มีความเพียงพอได้รับการเตรียมความพร้อมด้านความรู้และทักษะก่อนการดำเนินงาน 3) ด้านกระบวนการ

การดำเนินงานตามหน่วยงานส่วนใหญ่จะดำเนินงานตามบันได 10 ขั้นสู่ความสำเร็จของการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของนโยบาย แต่มีจุดอ่อนในการดำเนินงานตามบันได 10 ในขั้นที่ 4 ส่วนการติดตามประเมินผลการดำเนินงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องยังขาดการติดตามประเมินผลอย่างเป็นระบบ ส่วนด้านผลลัพธ์พบว่า หน่วยงานส่วนใหญ่มีการดำเนินงานตามแนวทางบันได 10 ขั้นสู่ความสำเร็จของการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ แต่ผลลัพธ์ในการดำเนินงานยังไม่เป็นไปตามเป้าหมาย หรือตัวชี้วัดที่กำหนดไว้

คำสำคัญ : การประเมินผลนโยบาย/การเลี้ยงลูกด้วยนมแม่/รูปแบบประเมิน CIPP

Abstract

The objective of this research was to evaluate the implementation of policies to promote breastfeeding in Rajavithi Hospital for the fiscal year between B.E. 2557-2558 through the evaluation of the CIPP Model. Four components including the context, input, process and product. Data

collection was made by in-depth interview of the 23 administrators and nurses at Rajavithi Hospital, interview maternity via phone about 360 and related documents. Data derived were statistically analyzed by means of percentages and content analysis. The results showed that : 1) Context : it was found that Breastfeeding policy was suitable and conformed with goal of the Ministry of Health and Ten steps to successful breastfeeding. Mothers were encouraged to breastfeed their newborns less than six months; 2) Input : the accessories and materials used with routine operation were appropriate. The budget for the project would have been sufficient to cover the project in materials. A majority of staff reported they had been adequately prepared with the knowledge and skills needs prior to implementation; 3) Process : it was found that the policy transfer, the operation each department under the program "10 steps to successful breastfeeding" was suitably conformed to the operational objective. Nevertheless, Step 4 of 10 steps had weakness in operational. Monitor of operation of department was found short of systematic reviews and evaluation; and 4) Product : it was found that most of departments were operational under the program "10 steps to successful breastfeeding" but the result of implementation was not successful.

Keywords : Evaluation of policy/Breastfeeding/ CIPP Model

บทนำ

การเลี้ยงลูกด้วยนมแม่เป็นจุดเริ่มต้นและเป็นพื้นฐานที่สำคัญของการพัฒนาสุขภาพทารก เป็นที่ยอมรับกันทั่วโลกว่า นมแม่มีสารอาหารครบถ้วนเป็นอาหารที่ดีที่สุดของทารกที่ส่งผลต่อการเจริญเติบโตและการมีสุขภาพที่ดี มีหลักฐานมากมายเกี่ยวกับประโยชน์ของการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่อย่างเดียวยังจะช่วยปกป้องลูกจากการเจ็บป่วยระบบทางเดินหายใจ ลดอาการท้องเสีย และลดอัตราการเสียชีวิต

ของทารก (Quigley, Kelly & Sacker, 2007; Lamberti, Fischer, Noiman, Victora & Black, 2011; Arifeen, Black, Antelman, Baqui, Caulfield & Becker, 2001; Bachrach, Schwarz & Bachrach, 2003) ฉะนั้นการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่จึงเป็นอาหารที่ดีที่สุดสำหรับทารก

การส่งเสริมการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่เริ่มจากองค์การอนามัยโลก (WHO) และองค์การกองทุนเพื่อเด็กแห่งสหประชาชาติ (Unicef) ได้ร่วมกันดำเนินการตั้งเป้าหมายเพื่อปกป้อง สนับสนุน และส่งเสริมการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ใน ค.ศ. 1981 (World Health Organization, 1989) ต่อมาในปี 1991 ดำเนินการให้มีโรงพยาบาลสายสัมพันธ์แม่-ลูก (Baby-Friendly Hospital; BFHI) มีเป้าหมายเพื่อส่งเสริมการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่และเพิ่มอัตราการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ภายใต้คำขวัญที่ว่า "Breastfeeding Just 10 steps" ทำให้ทุกประเทศทั่วโลกได้ให้ความสำคัญในการปกป้อง ส่งเสริม และสนับสนุนการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่อย่างกว้างขวาง (กุสุมา ชูศิลป์, 2555) ประเทศไทยเป็นหนึ่งใน 11 ประเทศที่เป็นแกนนำที่นำโครงการโรงพยาบาลสายสัมพันธ์แม่-ลูก (วีระพงษ์ ฉัตรานนท์, 2554) กระทรวงสาธารณสุข จึงได้มีนโยบายให้การสนับสนุน และส่งเสริมให้ประชาชนเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ ให้โรงพยาบาลของรัฐทุกแห่ง นำแนวทางการดำเนินงานตามบันได 10 ขั้น ความสำเร็จของการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ ขององค์การยูนิเซฟ และองค์การอนามัยโลกไปปฏิบัติ เป้าหมายของนโยบายการส่งเสริมการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่คือ การที่แม่ทุกคนสามารถเลี้ยงลูกด้วยนมแม่อย่างน้อย 6 เดือน และสามารถให้นมแม่ต่อไปพร้อมกับอาหารเหมาะสมตามวัย จนล่วงเข้าขวบปีที่ 2 (สมชาย ดุรงค์เดช, 2554, น. 2)

โรงพยาบาลราชวิถีเป็นโรงพยาบาลระดับตติยภูมิของกรมการแพทย์ สังกัดกระทรวงสาธารณสุข ใน พ.ศ. 2535 เริ่มดำเนินการตามนโยบายส่งเสริมการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ เนื่องจากเล็งเห็นความสำคัญของสุขภาพอนามัยของมารดาและทารก และตอบสนองนโยบายของกระทรวงสาธารณสุข ได้รับการประเมินเป็นโรงพยาบาลสายสัมพันธ์แม่-ลูก โดยดำเนินการตามบันได 10 ขั้น ความสำเร็จของการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ ซึ่งในการนำนโยบายส่งเสริมการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่มาปฏิบัตินั้นต้องใช้ระบบงานที่เกี่ยวข้องหลายหน่วยงาน ได้แก่ ห้องฝากครรภ์ ห้องคลอด หอผู้ป่วยหลังคลอด และคลินิกนมแม่ การดำเนินงานเป็นการปฏิบัติของ

หน่วยงานต่าง ๆ ตามตัวชี้วัดของสำนักส่งเสริมสุขภาพ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุขเท่านั้น นับจาก พ.ศ. 2547 ถึงปัจจุบันไม่พบหลักฐานการประเมินการดำเนินงานในรูปแบบการประเมินที่เป็นโครงการและเป็นระบบ การประเมินที่ดำเนินการอยู่เป็นการประเมินลักษณะของการติดตามและประเมินผลด้านผลลัพธ์ ซึ่งประเมินเฉพาะบางหน่วยงาน ข้อมูลที่ได้จากการประเมินเป็นข้อมูลเชิงปริมาณ ขณะเดียวกันยังขาดการตรวจสอบและการเฝ้าติดตามอย่างต่อเนื่อง แม้จะมีตัวชี้วัดเกี่ยวกับปัจจัยนำเข้าด้านกระบวนการบ้างแต่ไม่มีตัวชี้วัดที่แสดงถึงประสิทธิภาพในการประสานงานระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้ ยังขาดฐานข้อมูลเชิงระบบที่แสดงให้เห็นปัญหาของการปฏิบัติตามนโยบาย กอปรกับในการดำเนินงานตามนโยบายส่งเสริมการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ของโรงพยาบาลราชวิถีที่มีระยะเวลาที่ยาวนานกว่า 20 ปี เคยได้รับเพียงการประเมินเพื่อให้ผ่านเกณฑ์จากกรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข ในการเป็นโรงพยาบาลสายสัมพันธ์แม่-ลูก ซึ่งการประเมินเน้นด้านผลลัพธ์ ข้อมูลที่ส่วนใหญ่เป็นข้อมูลเชิงปริมาณ (กรมอนามัย, 2537) ยังไม่เคยมีการประเมินผลการปฏิบัติงานเชิงระบบของการดำเนินงานส่งเสริมการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่สู่การปฏิบัติ ส่งผลให้ขาดข้อมูลสารสนเทศอย่างเพียงพอที่จะนำมาประกอบการพิจารณาว่า การดำเนินงานของนโยบายฯ ประสบผลสำเร็จ บรรลุวัตถุประสงค์ เป้าหมายที่กำหนดไว้หรือไม่ มีปัญหาหรืออุปสรรคหรือไม่อย่างไร ควรที่จะปรับปรุง แก้ไข หรือพัฒนาการดำเนินงานอย่างไร

ดังนั้น ผู้วิจัยในฐานะผู้ปฏิบัติงานอยู่ในหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานตามนโยบายส่งเสริมการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ของโรงพยาบาลราชวิถี จึงมีความสนใจในการประเมินผลการดำเนินงานนโยบายส่งเสริมการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ในช่วงที่ผ่านมาว่า บรรลุตามวัตถุประสงค์ เป้าหมายที่กำหนดไว้หรือไม่ อย่างไร ซึ่งข้อค้นพบที่ได้จากการประเมินอย่างเป็นระบบและรอบด้านจะช่วยปรับปรุงการตัดสินใจ ช่วยทำให้การวางแผนในการดำเนินงานดีขึ้น ส่งผลต่อประสิทธิผลการดำเนินงานตามนโยบายส่งเสริมการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ โดยผู้วิจัยได้เลือกรูปแบบการประเมิน CIPP Model เป็นกรอบในการดำเนินการวิจัย ซึ่งเป็นรูปแบบการประเมินภาพรวมมีกระบวนการต่อเนื่อง (เรื่องวิทย์ เกษสุวรรณ, 2555) เพื่อประเมินสถานะแวดล้อมหรือบริบท (Context Evaluation; C) ประเมินเกี่ยวกับความต้องการ

จำเป็น (need) ปัญหา (problem) ที่จะเกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขสิ่งแวดล้อมหนึ่งที่กำหนด ปัจจัยนำเข้า (Input Evaluation; I) ประเมินความเหมาะสม และความพอเพียงของทรัพยากร กระบวนการ (Process Evaluation; P) เป็นการประเมินกระบวนการว่า เป็นไปตามแผนที่วางไว้ หาข้อบกพร่องของการดำเนินโครงการ และการประเมินผลผลิต (Product; P) เป็นการประเมินเพื่อตรวจสอบและเปรียบเทียบผลผลิตที่เกิดขึ้นกับวัตถุประสงค์ของโครงการ และตัดสินผลสัมฤทธิ์ของโครงการ แผนงานว่า ตอบสนองบรรลุความต้องการจำเป็นของกลุ่มผู้รับประโยชน์ (รัตนะ บัวสนธ์, ม.ป.ป.) ข้อมูลที่ได้จากผลการวิจัยครั้งนี้ เพื่อปรับปรุงการบริหารงานแก้ไขข้อบกพร่องในการดำเนินงานตามนโยบาย ในฯ ให้เกิดประสิทธิผลต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อประเมินผลการดำเนินงานนโยบายส่งเสริมการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่สู่การปฏิบัติของโรงพยาบาลราชวิถีโดยใช้รูปแบบการประเมิน CIPP Model ประจำปีงบประมาณ 2557-2558

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงพรรณนา ทำการศึกษาช่วงปีงบประมาณ 2557-2558 โดยศึกษาข้อมูลจากเอกสารและรายงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับนโยบายส่งเสริมการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ เช่น เอกสารการดำเนินงานตามนโยบาย และแนวทางดำเนินงานในการส่งเสริมการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ เอกสารอนุมัติจัดทำโครงการ เอกสารผลการดำเนินงานคลินิกนมแม่ เป็นต้น และการสัมภาษณ์ โดยใช้แบบสัมภาษณ์ ซึ่งเป็นคำถามปลายเปิดแบบกึ่งมีโครงสร้าง จำนวน 16 ข้อ ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเองจากการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

กลุ่มตัวอย่างหรือผู้ให้ข้อมูลหลักเป็นพยาบาลวิชาชีพ ระดับบริหารและระดับปฏิบัติการที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับนโยบายส่งเสริมการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ยังปฏิบัติงานอยู่ในโรงพยาบาลราชวิถี เลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักแบบเจาะจง รวมจำนวนผู้ให้ข้อมูลหลักทั้งสิ้น 23 คน และหญิงหลังคลอดที่ฝากครรภ์และคลอดที่โรงพยาบาลราชวิถี ช่วงวันที่ 1 ตุลาคม 2556 ถึง 30 กันยายน 2557 และในขณะที่เก็บรวบรวมบุตรอายุอยู่ระหว่าง 6 เดือน ถึง 1 ปี จำนวน 360 คน รวมจำนวนกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ทั้งสิ้น 383 คน

เครื่องมือที่ใช้

1. แบบสัมภาษณ์สำหรับพยาบาล ซึ่งเป็นคำถามปลายเปิดแบบกึ่งมีโครงสร้าง ผู้วิจัยได้ใช้รูปแบบการประเมิน CIPP Model มี 2 ชุด

ชุดที่ 1 แบบสัมภาษณ์พยาบาลวิชาชีพระดับผู้บริหาร จำนวน 14 ข้อ

ชุดที่ 2 แบบสัมภาษณ์พยาบาลวิชาชีพระดับปฏิบัติงาน จำนวน 12 ข้อ

2. แบบสัมภาษณ์การติดตามเยี่ยมหญิงหลังคลอดทางโทรศัพท์ เป็นแบบสัมภาษณ์ผลลัพธ์การเลี้ยงลูกด้วยนมแม่และเหตุผล ประกอบด้วย ข้อมูลทั่วไปของมารดาหลังคลอด การได้รับอาหารของบุตรช่วง 6 เดือนแรกพร้อมเหตุผล และความพึงพอใจในการมารับบริการที่โรงพยาบาลราชวิถี

การตรวจสอบคุณภาพแบบสัมภาษณ์

1. การหาค่าความเที่ยงตรง (content validity) โดยผ่านการตรวจสอบความตรงของเนื้อหาจากผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 3 ท่าน ได้ค่า IOC = 0.94, 0.97

2. การหาค่าความเชื่อมั่น (reliability) แบบสัมภาษณ์ โดยนำแบบสัมภาษณ์ที่ปรับปรุงแล้วไปทดลอง

สัมภาษณ์ (try out) กับพยาบาล ปฏิบัติงานในหน่วยงานที่ไม่ได้เป็นกลุ่มตัวอย่าง ได้ค่า reliability ของแบบสัมภาษณ์ทั้ง 2 ชุด = 0.92

การพิทักษ์สิทธิ์กลุ่มตัวอย่างการวิจัยครั้งนี้ได้ผ่านการพิจารณาจริยธรรมจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ของวิทยาลัยเซนต์หลุยส์ เลขที่รับรอง 26/57 และโรงพยาบาลราชวิถี เลขที่รับรอง 123/2557 วันที่ 2 กันยายน 2557 และผู้วิจัยได้พิทักษ์สิทธิ์ผู้ให้ข้อมูลทั้งผู้บริหารและพยาบาลโดยชี้แจงข้อมูลเกี่ยวกับการวิจัยก่อนการสัมภาษณ์ ไม่เปิดเผยความลับ นามจริง สถานที่จริง และข้อมูลที่อาจเกิดผลเสียหายต่อผู้ให้ข้อมูล

การวิเคราะห์และตรวจสอบข้อมูล ข้อมูลส่วนบุคคลใช้สถิติความถี่ และร้อยละ ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้วิจัยใช้วิธีตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหา และความเชื่อมโยงของข้อมูลที่ได้จากผู้ให้ข้อมูล ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลด้วยเทคนิคสามเส้า พรณนารายละเอียดตีความหมาย หาความหมายและอธิบายความและทำการสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้ และสรุปสาระสำคัญจากบทสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย แล้วนำประเด็นความเห็นสรุปสาระสำคัญของการประเมินผลนโยบายส่งเสริมการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่

ตารางที่ 1 เกณฑ์ในการประเมิน

ประเด็นการประเมิน	ตัวชี้วัด	แหล่งข้อมูล
การประเมินด้านบริบท		
1. ความเป็นมา		
2. เหตุผลของการนำนโยบายมาปฏิบัติ	- ความเหมาะสมกับความต้องการของหน่วยงาน	- เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของนโยบายส่งเสริมการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ของโรงพยาบาลราชวิถีตั้งแต่เริ่มรับนโยบายมาปฏิบัติ
3. วัตถุประสงค์/เป้าหมาย	- ความเหมาะสมกับความต้องการของหน่วยงาน	
4. ผลการดำเนินงานที่ผ่านมา		
การประเมินด้านปัจจัยนำเข้า		
1. ด้านงบประมาณ	- ความเพียงพอของงบประมาณ	- การสัมภาษณ์พยาบาลระดับผู้บริหารและพยาบาลระดับปฏิบัติการ
2. ด้านวัสดุอุปกรณ์	- ความเพียงพอและความพร้อมของวัสดุอุปกรณ์	- การศึกษาข้อมูลจากเอกสาร
3. ด้านบุคลากร	- ความเพียงพอของจำนวนบุคลากรที่ดำเนินงาน - ความเหมาะสมในด้านความรู้ความสามารถของบุคลากรผู้ปฏิบัติงาน	
4. แผน/โครงการ	- ความเหมาะสมของโครงการ	

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ประเด็นการประเมิน	ตัวชี้วัด	แหล่งข้อมูล
การประเมินด้านกระบวนการ		
1. การถ่ายทอดนโยบาย	- วิธีการถ่ายทอดนโยบาย การรับทราบของผู้ปฏิบัติ	- การสัมภาษณ์พยาบาลระดับปฏิบัติ - การศึกษาข้อมูลจากเอกสาร
2. การดำเนินงานตามบันได 10 ขั้น สู่ความสำเร็จของการเลี้ยงลูกด้วย นมแม่ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับ การนำนโยบายส่งเสริมการเลี้ยงลูก ด้วยนมแม่	- การปฏิบัติตามเกณฑ์ของ บันได 10 ขั้นสู่ความสำเร็จของ การเลี้ยงลูกด้วยนมแม่	
3. การดำเนินกิจกรรมและโครงการ ต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับนโยบาย ส่งเสริมการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่	- การดำเนินโครงการตามแผนที่ กำหนด	
การประเมินด้านผลลัพธ์		
1. เป้าหมายของนโยบาย	- ประเมินผลตามเป้าหมายของ นโยบายที่กำหนดไว้	- การศึกษาข้อมูลจากเอกสาร - สัมภาษณ์หญิงตั้งครรภ์ทางโทรศัพท์
2. อัตราการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ อย่างเดียวของหญิงหลังคลอด ที่ฝากครรภ์และคลอดบุตรที่ โรงพยาบาลราชวิถี	- ตัวชี้วัดอัตราการเลี้ยงลูกด้วย นมแม่อย่างเดียว 6 เดือน มากกว่า ร้อยละ 30	

ผลการวิจัย

การประเมินผลการนำนโยบายส่งเสริมการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่สู่การปฏิบัติของโรงพยาบาลราชวิถีในปีงบประมาณ 2557-2558 ผลการวิจัยนำเสนอ ดังนี้

1. ข้อมูลพื้นฐานทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างจำนวน 2 กลุ่ม คือ

1) พยาบาลระดับผู้บริหารและพยาบาลระดับปฏิบัติของแต่ละหน่วยงานที่ดำเนินงานตามนโยบายส่งเสริมการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ จำนวน 23 คน พบว่า เป็นเพศหญิงทั้งหมด คิดเป็นร้อยละ 100 มีอายุอยู่ในช่วง 21-30 ปี 31-40 ปี 41-50 ปี และ 51-60 ปี คิดเป็นร้อยละ 8.70, 13.04, 47.83 และ 30.43 ตามลำดับ ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่อยู่ที่กลุ่มอายุ 41-50 ปี การศึกษาระดับปริญญาตรีมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 78.26 มีระยะเวลาปฏิบัติงานในหน่วยงาน

ที่เกี่ยวข้องกับนโยบาย ส่วนใหญ่มีระยะเวลามากกว่า 10 ปี คิดเป็นร้อยละ 73.91 รองลงมา มีระยะเวลา 5-10 ปี และที่มีระยะเวลาปฏิบัติงาน 1-5 ปี และน้อยกว่า 1 ปี มีเพียงร้อยละ 4.35

2) หญิงหลังคลอดที่ฝากครรภ์และคลอดที่โรงพยาบาลราชวิถี ช่วงวันที่ 1 ตุลาคม 2556 ถึง 30 กันยายน 2557 และในขณะเก็บรวบรวมบุตรอายุอยู่ระหว่าง 6 เดือนถึง 1 ปี จำนวน 360 คน มีอายุ \leq 19, 20-30, 31-40 และมากกว่า 41 ปี คิดเป็นร้อยละ 11.67, 45.55, 40.28 และ 2.50 ตามลำดับ ส่วนใหญ่มีอายุอยู่ระหว่าง 20-30 ปีมากที่สุด ตั้งครรภ์ตั้งแต่ครั้งที่ 2 ขึ้นไปร้อยละ 61.39 และคลอดเองทางช่องคลอดร้อยละ 55.56 ส่วนใหญ่ทำงานนอกบ้านร้อยละ 67.22

2. การประเมินผลการนำนโยบายส่งเสริมการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่มาปฏิบัติของโรงพยาบาลราชวิถีโดยใช้

รูปแบบการประเมิน CIPP Model ในด้านบริบท (context) ด้านปัจจัยนำเข้า (input) ด้านกระบวนการ (process) และด้านผลลัพธ์ (product)

การประเมินด้านบริบท

เป็นนโยบายที่ปฏิบัติมาเป็นระยะเวลาจนถึง 24 ปี เนื่องจากเป็นข้อกำหนดของกระทรวงสาธารณสุข เป้าหมายของนโยบายส่งเสริมการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่เพื่อส่งเสริมให้ทารกแรกเกิดได้รับนมแม่และมารดาสามารถเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ได้ทุกคน การกำหนดวัตถุประสงค์มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับเป้าหมายของกระทรวงสาธารณสุขและแนวทางตามบันได 10 ขั้นสู่ความสำเร็จของการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ เพื่อส่งเสริมให้ทารกแรกเกิดได้รับนมแม่ และได้รับนมแม่อย่างเพียงพออย่างน้อย 6 เดือน

การประเมินด้านปัจจัยนำเข้า

ด้านบุคลากร ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่าจำนวนของบุคลากรของหน่วยงานส่วนใหญ่เพียงพอ แต่มีผู้ให้สัมภาษณ์บางส่วนมีความเห็นว่า ควรมีการเพิ่มจำนวนบุคลากรในบางหน่วยงานคือ ห้องคลอด เนื่องจากมีภาระงานมาก และคลินิกนมแม่ ซึ่งเป็นหน่วยงานที่ให้การสนับสนุนและให้การช่วยเหลือมารดาและทารกที่มีปัญหาการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่มีเจ้าหน้าที่เพียง 1 คน บุคลากรส่วนใหญ่ที่ปฏิบัติงานในหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการส่งเสริมการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ผ่านการอบรมให้มีความรู้ และทักษะ ในการส่งเสริมการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ ดังข้อมูลที่สัมภาษณ์ “บุคลากรในบางจุดจะไม่เพียงพอขณะที่เห็นอยู่ อย่างตรงคลินิกนมแม่ที่ว่าน่าจะมีการเพิ่มบุคลากร เพื่อจะได้ประชาสัมพันธ์ให้บุคคลอื่นได้รับทราบด้วย” “เจ้าหน้าที่ทุกคนจะได้รับการอบรมเรื่องการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ของโรงพยาบาลปีละครั้ง ส่วนการอบรมภายนอกโรงพยาบาลมีบ้างแต่ไม่ครบทุกคน”

ด้านงบประมาณได้จากการจัดทำโครงการ และส่งเจ้าหน้าที่ไปอบรมมีความเพียงพอ ส่วนงบประมาณการสนับสนุนจากหน่วยงานอื่น ๆ ไม่มี ดังข้อมูลที่สัมภาษณ์ “งบประมาณจะได้ในรูปของโครงการ เป็นโครงการสนับสนุนให้เจ้าหน้าที่ช่วยเหลือให้แม่สามารถให้บุตรดูนมแม่ได้มากขึ้น ส่วนงบประมาณจากที่อื่นไม่น่าจะมี”

ด้านวัสดุ อุปกรณ์ มีความเพียงพอจะใช้ร่วมกับการทำงานประจำ

ด้านแผนและโครงการจากผลการสัมภาษณ์ผู้บริหารทางการแพทย์และการศึกษาเอกสารได้ข้อมูลที่สอดคล้องกันว่า ในปี 2557 งานการพยาบาลผู้ป่วยสูติกรรม มีการจัดโครงการอบรมเชิงปฏิบัติ เรื่อง “การเสริมการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ในมารดาด้วยรุ่น” เพื่อให้ความรู้แก่บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับนโยบายส่งเสริมการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ ต่อมาในปี 2558 จัดทำโครงการ “โรงเรียนพ่อ-แม่ ลูกผูกพัน” โดยจัดร่วมกับห้องฝากครรภ์ ห้องคลอด และห้องผู้ป่วยหลังคลอด ส่วนแผนงานที่เกี่ยวกับการส่งเสริมการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ งานการพยาบาลผู้ป่วยสูติกรรมจะวางแผนในเรื่องการจัดอบรมกับบุคลากรทุก 2 ปี ดังข้อมูลที่สัมภาษณ์ “มีแผนจัดอบรมเกี่ยวกับการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ทุก 2 ปี”

การประเมินด้านกระบวนการ

การถ่ายทอดนโยบายส่งเสริมการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ไปสู่การปฏิบัติพบว่า การถ่ายทอดนโยบายไปสู่ผู้ปฏิบัติส่วนใหญ่รับทราบโดยทั่วหน้าของแต่ละหน่วยงานแจ้งโดยการประชุมชี้แจง ดังข้อมูลที่สัมภาษณ์ “หัวหน้างานจะสื่อสารให้กับหัวหน้าหอ และหัวหน้าหอสื่อสารให้กับพยาบาลในแต่ละหอผู้ป่วยรับทราบ”

การดำเนินงานตามบันได 10 ขั้นสู่ความสำเร็จของการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ โรงพยาบาลราชวิถีมีการส่งเสริมการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่มาตลอดเป็นระยะเวลานาน การดำเนินงานตามบันได 10 ขั้นสู่ความสำเร็จของการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่จะปฏิบัติอยู่ในงานประจำ ซึ่งมีความเหมาะสมและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของนโยบาย และแนวทางดำเนินงาน แต่มีจุดอ่อนในการดำเนินงานตามบันได 10 ในขั้นที่ 4 พบว่า การเริ่มให้บุตรดูนมแม่ครั้งแรกนานมากกว่าครึ่งชั่วโมงแรกคลอดหรือนานกว่านั้น ทารกแยกอยู่ในห้องสังเกตอาการทารกแรกคลอด ส่วนผู้คลอดที่ได้รับการผ่าตัดคลอดจะได้รับการช่วยเหลือให้ลูกได้ดูนมแม่เมื่อย้ายมาที่หอผู้ป่วยหลังคลอด ซึ่งระยะเวลาในการเริ่มได้ดูนมแม่ครั้งแรกนานกว่า 30 นาที ส่วนการติดตามประเมินผลการดำเนินงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องยังขาดการติดตามประเมินผลอย่างเป็นระบบ ดังข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์

“ANC จะตรวจและประเมินตำแหน่ง หัวนม และแก้ไข หัวนม จะแจ้งให้ผู้ป่วยรับทราบนโยบายส่งเสริมการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่กับหญิงตั้งครรภ์ ให้ความรู้เรื่องการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ และให้แม่เซ็นยินยอมเรื่องการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่”

“ให้ลูกได้ดูดนมแม่ตั้งแต่ในห้องคลอดอยู่นะ แต่อาจจะไม่ทุกราย เพราะบางทียุ่ง ๆ ก็จะไม่ได้อ่าล่ะ”

“หอผู้ป่วยที่อยู่จะส่งเสริมการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ให้กับมารดาหลังคลอดทุกรายตั้งแต่รับย้าย โดยให้ความรู้ แนะนำ และสอนสาธิตให้มารดาสามารถเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ได้”

การประเมินผลด้านผลลัพธ์

ประเมินผลที่เกิดจากการดำเนินงานของนโยบายส่งเสริมการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ โดยการประเมินเป้าหมายที่กำหนดไว้ตามนโยบายคือ มารดาที่มาคลอดในโรงพยาบาลราชวิถีต้องเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ทุกราย เป้าหมายข้อนี้จะประเมินผลที่หอผู้ป่วยหลังคลอดก่อนจำหน่ายหญิงหลังคลอดออกจากโรงพยาบาล โดยกำหนดตัวชี้วัดในการประเมินคือ “อัตราการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่สำเร็จก่อนกลับบ้าน > ร้อยละ 90” ผลลัพธ์ในปี 2557 = ร้อยละ 75.86 ปี 2558 = ร้อยละ 85.81 ยังไม่เป็นไปตามตัวชี้วัดที่กำหนด

ระยะเวลาการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ของหญิงหลังคลอดโรงพยาบาลราชวิถี ประเมินจากการสัมภาษณ์หญิงหลังคลอดทางโทรศัพท์พบว่า หญิงหลังคลอดส่วนใหญ่ให้นมแม่อย่างเดียวนาน 1 เดือน คิดเป็นร้อยละ 63.41 และให้นมแม่อย่างเดียวนาน 6 เดือน คิดเป็นร้อยละ 30.83 เหตุผลที่มารดาหยุดให้นมแม่ เนื่องจากมารดาทำงานนอกบ้าน คิดเป็นร้อยละ 64.14 เป็นไปตามเป้าหมายของนโยบายส่งเสริมการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ ด้านความพึงพอใจส่วนใหญ่อยู่ในระดับดี ร้อยละ 87.18

ผลการดำเนินงานตามบันได 10 ขั้น สู่ความสำเร็จของการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ การเก็บข้อมูลตามเกณฑ์บันได 10 ขั้นสู่ความสำเร็จของการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ การประเมินผลไม่ครบทุกหน่วยงานและทุกขั้นตอนในการส่งเสริมการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ ดังข้อมูลที่สัมภาษณ์

“เก็บข้อมูลที่เรานำบุตรไปดูดนมแม่ตั้งแต่แรกคลอดไหม..ลงไว้ในคอมนะ แต่ก็ไม่เคยนำมารวบรวม”

“ส่วนข้อมูลการติดตามเยี่ยมทางโทรศัพท์ว่าจนบุตรอายุ 6 เดือนว่าเป็นนมแม่อย่างเดียวก็เปอร์เซ็นต์คลินิกนมแม่จะเป็นผู้รวบรวม”

“การส่งเสริมการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ที่ประสบความสำเร็จของตึกเราจะเก็บข้อมูลเกี่ยวกับแม่ที่สามารถให้บุตรดูดนมแม่ได้ก่อนกลับบ้าน” ผลสำเร็จเป็นอย่างไรบ้างคะ “ส่วนใหญ่แม่จะให้นมแม่ได้ก่อนกลับบ้านนะค่ะ”

การอภิปรายผล

ด้านบริบทการกำหนดวัตถุประสงค์มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับเป้าหมายของกระทรวงสาธารณสุขและแนวทางตามบันได 10 ขั้นสู่ความสำเร็จของการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ เพื่อส่งเสริมให้ทารกแรกเกิดได้รับนมแม่ และได้รับการเลี้ยงดูอย่างเดียวนานอย่างน้อย 6 เดือน ซึ่งการกำหนดเป้าหมายที่ชัดเจนสอดคล้องกับแนวคิดของ วรเดช จันทรร (2551, น. 535) การกำหนดวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนส่งผลต่อการกำหนดภารกิจและมอบหมายงานเป็นรูปธรรมและกำหนดเวลาการบรรลุผลได้ และแนวคิดของ สมบัติ อ่างธัญวงศ์ (2556, น. 268) ว่า การกำหนดเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่ไม่ชัดเจนทำให้การนำนโยบายไปปฏิบัติบรรลุผลสำเร็จยาก

ด้านปัจจัยนำเข้าโรงพยาบาลมีการเตรียมบุคลากรเพื่อให้การช่วยเหลือและสนับสนุนมารดาที่มารับบริการ ซึ่งสอดคล้องกับเกณฑ์มาตรฐานบันไดขั้นที่ 2 ของบันได 10 ขั้นสู่ความสำเร็จการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ (วีรพงษ์ ฉัตรานนท์, 2554) บุคลากรทางการแพทย์และสาธารณสุขทุกคนต้องได้รับการฝึกให้มีทักษะที่จะนำนโยบายนี้ไปปฏิบัติ ด้านปัจจัยนำเข้าพบว่า ด้านวัสดุอุปกรณ์จะใช้ร่วมกับการทำงานประจำงบประมาณได้รับจากการจัดทำโครงการมีความเพียงพอจำนวนบุคลากรแต่ละหน่วยงานส่วนใหญ่มีความเพียงพอได้รับการเตรียมความพร้อมด้านความรู้และทักษะก่อนการดำเนินงาน แต่ไม่พบเอกสารแผนการดำเนินงานของนโยบายฯ

ด้านกระบวนการ มีการถ่ายทอดนโยบายให้กับบุคลากรที่เกี่ยวข้องรับทราบ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ Infancia (as cited in Lopes, 2013) การบอกข้อมูลให้บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับนโยบายทุกคนรับทราบเป็นสิ่งสำคัญหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับนโยบายฯ ส่วนใหญ่จะดำเนินงานตามบันได 10 ขั้นสู่ความสำเร็จของการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่

มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของนโยบาย แต่พบการดำเนินงานในขั้นที่ 4 ยังไม่ครอบคลุมตามเกณฑ์ที่กำหนด ซึ่งอาจเกิดจากบุคลากรมีภาระงานที่ต้องรับผิดชอบหลายอย่าง ส่วนการติดตามประเมินผลการดำเนินงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องยังขาดการติดตามประเมินผลอย่างเป็นระบบ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ สุริรัตน์ โปจักร (2556) ปัญหาที่พบและส่งผลต่อการนำนโยบายไปปฏิบัติคือ 1) นโยบายไม่ชัดเจน 2) งบประมาณ และวัสดุอุปกรณ์ไม่เพียงพอ 3) การประเมินผลไม่ต่อเนื่องจริงจัง 4) เจ้าหน้าที่ขาดขวัญและกำลังใจ 5) เจ้าหน้าที่และประชาชนขาดความตระหนักและองค์ความรู้กับความคิดเห็น และการศึกษาของ Kerr ว่า การนำนโยบายไปปฏิบัติไม่ประสบความสำเร็จเกิดจากการขาดทรัพยากร ขาดอัตรากำลัง และการขาดองค์ความรู้ของบุคลากร (Kerr, 1976; อ้างถึงใน สุริรัตน์ โปจักร, 2556) จากข้อค้นพบ

การประเมินด้านผลลัพธ์พบว่า ได้กำหนดตัวชี้วัดความสำเร็จของการส่งเสริมการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ตามเป้าหมายของนโยบายคือ “อัตราการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่สำเร็จก่อนกลับบ้าน > ร้อยละ 90” ผลการประเมินยังไม่สำเร็จตามเกณฑ์ที่ตั้งไว้ ซึ่งเป็นการประเมินผลลัพธ์ในหน่วยหลังคลอดในบางหน่วยงานยังไม่ระบุผลลัพธ์การดำเนินงานในเชิงรูปธรรม การประเมินผลไม่ครบทุกหน่วยงานและทุกขั้นตอนในการส่งเสริมการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ วรเดช จันทรร (2551) พบว่า กระบวนการประเมินผลที่สมบูรณ์ต่อเนื้อจะสามารถควบคุมตรวจสอบความก้าวหน้าแก้ไขปัญหาการนำนโยบายไปปฏิบัติได้

สรุปและข้อเสนอแนะ

รูปแบบที่ใช้ประเมินต้องสามารถประเมินได้ทุกขั้นตอนของการนำนโยบายมาปฏิบัติ ประสิทธิภาพที่เกิดจากการนำนโยบายมาปฏิบัติเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อที่จะนำมาตัดสินได้ว่าการวางแผน หรือโครงการที่นำมาปฏิบัตินั้นควรมีการดำเนินการต่อไป

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

จากการวิจัยการประเมินผลนโยบายส่งเสริมการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ของโรงพยาบาลราชวิถี ประจำปี 2557-2558 ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเพื่อปรับปรุงการดำเนินตามนโยบายส่งเสริมการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ ดังนี้

ด้านปัจจัยภายใน ผู้รับผิดชอบแต่ละหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการนำนโยบายไปปฏิบัติ ควรมีการวางแผนการดำเนินงาน การกำหนดอัตรากำลังให้เพียงพอในหน่วยงานที่มีภาระงานมาก

ด้านกระบวนการ หน่วยงานห้องคลอดควรจัดอบรมบุคลากรพัฒนาบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับนโยบายในด้านทักษะและการการนิเทศติดตามประเมินผลการดำเนินงานของแต่ละหน่วยงาน

ด้านผลผลิต หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการนำนโยบายไปปฏิบัติควรจัดทำเกณฑ์ตัวชี้วัด/หรือคู่มือการประเมินผลการดำเนินงานที่ชัดเจน เพื่อเป็นกรอบแนวทางในการปฏิบัติงานของหน่วยงานให้เป็นทิศทางเดียวกัน

ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป

การทำวิจัยประเมินผลนโยบายส่งเสริมการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ในเชิงปริมาณ

ข้อจำกัดของงานวิจัย

งานวิจัยครั้งนี้ศึกษาความคิดเห็นเฉพาะกลุ่มพยาบาลที่เกี่ยวข้องกับนโยบายเท่านั้น

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดีนั้น กราบขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ ดร.มาลีวัล เลิศสาครศิริ และ ผศ. ร.ต.ต.หญิง ดร.เรวดีพรรณ รอบคอบ ร.ท.หญิง ดร.แก้ววิบูลย์ แสงพลสิทธิ์ ร.น. ที่ให้แนวคิดคำแนะนำ และข้อคิดเห็นอันเป็นประโยชน์ยิ่งการทำวิจัยครั้งนี้ ตลอดจนผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่ให้ความช่วยเหลือและแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ เพื่อให้งานวิจัยมีความสมบูรณ์ และทำยสุดขอขอบคุณท่านผู้อำนวยการโรงพยาบาลราชวิถีและผู้ที่ให้ข้อมูลของงานวิจัยครั้งนี้

เอกสารอ้างอิง

กุสุมา ชูศิลป์. (2555). เกณฑ์ระดับสากลของโรงพยาบาลสายสัมพันธ์แม่-ลูก. ใน ศุภวิทย์ มุตตามระ, กุสุมา ชูศิลป์, อุมพร สุทัศน์วรวิทย์, วราภรณ์ แสงทิวสิน และ ยุพยง แห่งเชาวนิช (บก.). *ตำราการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่*. กรุงเทพฯ, 55.

- กุสุมา ชูศิลป์, จริยา วิหะศุภกรมภา, สุรี แสงศุภวานิช, อุไรพร จิตต์แจ่ม, ตีราภรณ์ สวัสดิ์วร, อุมพร สุทัศน์วรวิฑูมิ และคนอื่นๆ. (2554). ปัจจัยและผลลัพธ์ด้านสุขภาพของการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่อย่างเดียว 6 เดือน. ใน การประชุมวิชาการนมแม่แห่งชาติ ครั้งที่ 3 เรื่อง นมแม่: ความท้าทายของสังคมไทยยุคใหม่. กรุงเทพฯ. 49-55.
- ภาวิณี ปลิวมา. (2013). ความชุกและปัจจัยที่มีผลต่อการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่อย่างเดียวในโรงพยาบาลราชวิถี. *จดหมายเหตุทางการแพทย์*, 96(3), 94-99.
- รัตนะ บัวสนธ์. (ม.ป.ป.). *รูปแบบการประเมิน CIPP และ CIPIEST มโนทัศน์ที่คลาดเคลื่อนและถูกต้องในการใช้*. ค้นเมื่อ 15 ธันวาคม 2556, จาก www.rattanabb.com
- เรื่องวิทย์ เกษสุวรรณ. (2555). *การประเมินผลนโยบายสาธารณะ*. กรุงเทพฯ: บพิธการพิมพ์.
- วรเดช จันทรศร. (2551). *ทฤษฎีการนำนโยบายสาธารณะไปปฏิบัติ* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: พริกหวานกราฟฟิค.
- วีระพงษ์ ฉัตรานนท์. (2554). โรงพยาบาลสายสัมพันธ์แม่-ลูกยุคใหม่. ใน การประชุมวิชาการนมแม่แห่งชาติ ครั้งที่ 3 เรื่อง นมแม่: ความท้าทายของสังคมไทยยุคใหม่. กรุงเทพฯ, 26-35.
- สมบัติ ช่างธัญวงศ์. (2556). *นโยบายสาธารณะ: แนวความคิด การวิเคราะห์และกระบวนการ*. กรุงเทพฯ: เสมาธรรม.
- สุธีรัตน์ โปจรัส. (2556). การนำนโยบายใช้หัวदनกไปปฏิบัติ. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม*, 32(1), 134-143.
- Arifeen, S., Black, R.E., Antelman, G., Baqui, A., Caulfield, L., & Becker, S. (2001). Exclusive breastfeeding reduces acute respiratory infection and diarrhea deaths among infants in Dhaka slums. *Pediatrics*, 108, E67.
- Bachrach VR, Schwarz E., & Bachrach LR. Breast feeding and the risk of hospitalization for respiratory disease in infancy: a meta-analysis. *Arch Pediatr Adolesc Med*, 157, 237-43.
- Lamberti, L.M., Fischer, W., C.L., Noiman, A., Victora, C., & Black, R.E. (2011). Breastfeeding and the risk for diarrhea morbidity and mortality. *BMC Public Health*, 11(3), S15.
- Lopes, S.S., Laignier, M.R., Primo, C.C., & Leite, F.M. (2013). Baby-Friendly Hospital Initiative: evaluation of Ten Steps to Successful Breastfeeding. *Pediatrics*, 31(4), 488-493.
- Quigley, M.A., Kelly, Y.J., & Sacker, A. (2007). Breastfeeding and hospitalization for diarrheal and respiratory infection in the United Kingdom Millennium Cohort Study. *Pediatrics*, 119, e837-42.
- World Health Organization. (1989). *Protecting, Promotion and Supporting Breast-feeding: The Special Role of Maternity service*. A Joint WHO/UNICEF Statement. Geneva.

